Un fragment de centură ? realitat din monede romane imperiale, aflat în colecția Muzeului Județean Vâlcea*

Silviu Purece

Ne dorim în cele ce urmează să scoatem la lumină un fragment de tezaur aflat în colecția numismatică a Muzeului Județean Vâlcea. Este vorba de un lot de 12 monede romane imperiale înregistrate între numerele de inventar 661-672. Cele 12 monede au fost asamblate de către descoperitor, alături de alte piese pe care nu le mai cunoaştem astăzi, într-o centură? Din păcate în registrul inventar al muzeului nu se consemnează nici o informație privind locul exact al descoperirii dar acesta se situează pe teritoriul actualului județ Vâlcea. În general mare majoritate a pieselor din muzeu au ajuns în colecție fie prin intermediul cercetările arheologice făcute pe raza județului fie din confiscările făcute de către fosta miliție comunistă.

Pentru a putea fi prinse în centură, monedele au fost perforate în trei părți sau patru părți[1], fiind prinse mai apoi între ele cu câte trei verigi din argint. Monedele au fost dispuse cu aversul către partea exterioară a centurii, cea care era vizibilă în momentul purtării, încercându-se dispunerea într-o poziție cât mai verticală a busturilor împărații. Perforarea monedelor a fost făcută, probabil, cu un instrument care a afectat în locul perforării o mare parte din monede datorită temperaturii înalte create în momentul desfăşurării procesului. Pentru a nu strica aspectul estetic al produsului final perforarea a fost făcută dinspre revers către avers dovadă fiind faptul că numai reversul a fost afectat local în timpul procesului de găurire.

Revenind la lotul de monede, prezentăm catalogul acestora, păstrând ordinea în care ele apar înşirate în fragmentul de centură, numerotarea începând din partea dreaptă sus a şirului:

1. MAXIMINUS THRAX

Av.: MAXIMINVS PIVS AVG GERM; Rv.: PROVIDE-NTIA AVG
RIC IV/II, nr.: 20, ROMA, martie-aprilie 238, D, A: 8, diam.: 20x21mm.
Descriere: Providentia spre stânga ținând o baghetă deasupra globului şi cornucopiae. Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 661.

2. PHILIPPUS ARABS

---

*English version: S. Purece, A *gridle? Fragment made aut of roman imperial coins kept in the collection of the county museum of Vâlcea*, în *Studia in honorem Demetrii Protase*, Bistrița - Cluj-Napoca, 2006, p. 537-544.

[1] Marea majoritate a pieselor prezintă trei perforații. Doar monedele cu numărul 4 şi 6 prezintă câte patru perforații.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: FELICI-TAS TEM[P]
RIC IV/III, nr.: 31, ROMA, 244-247, ANT, A: 1, diam.: 23x20mm.
Descriere: Felicitas în picioare spre stânga ținând un caduceu lung şi cornucopiae
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
P din TEMP a dispărut în urma perforării.
Număr de inventar: 662.

3. GORDIANUS III

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG; Rv.: VIRTVTI AVGVSTI
RIC IV/III, nr.: 95, ROMA, 241-243, ANT, A: 12, diam.: 21x23mm.
Descriere: Hercules nud, în picioare spre dreapta, sprijinindu-şi mâna dreaptă de şold iar pe cea stângă de măciuca aşezată pe o stâncă; în spate blană de leu.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 663.

4. PHILIPPUS II ARABS

Av.: M IVL PHILIPPVS CAES; Rv.: PR[I]NCIPI I-VV[E]NT
RIC IV/III, nr.: 218d, ROMA, 244-246, ANT, A: 7, diam.: 22x21,5mm.
Descriere: Philippus II în picioare spre stânga ținând globul şi un stindard.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Primul I din PRINCIPI şi prima hastă a lui N au dispărut datorită aplicării unei lipituri peste, probabil, o încercare de perforare la care s-a renunțat ulterior. E din IVVENT a dispărut în urma realizării unei perforații.
Număr de inventar: 664.

5. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: AEQVITAS AVGG
RIC IV/III, nr.: 27b, ROMA sau 82 ANTIOCHIA, 244-247, ANT, A: 1, diam.: 21,5x21,3mm.
Descriere: Aeqvitas ținând balanța şi cornucopiae.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 665.

6. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: ROMAE AETERNAE
RIC IV/III, nr.: 44b, ROMA, 244-247, ANT, A: 12, diam.: 23x22mm.
Descriere: Roma aşezată spre stânga ținând Victoria şi sceptru; sub scaun se află un scut.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 666.

7. GORDIANUS III

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG; Rv.: PMT-RP V COS II PP
RIC IV/III, nr.: 89, ROMA, 241-243, ANT, A: 12, diam.: 22x21mm.
Descriere: Apollo, cu bustul gol, aşezat spre stânga ţinând o ramură şi sprijinindu-şi cotul stâng pe o liră.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 667.

8. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: ROMAE AETERNAE
RIC IV/III, nr.: 44b, ROMA, 244-247, ANT, A: 6, diam.: 24x22mm.
Descriere: Roma aşezată spre stânga ţinând Victoria şi sceptru; sub scaun se află un scut.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 668.

9. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: SECVR-IT ORB[I]S
RIC IV/III, nr.: 48b, ROMA, 244-247, ANT, A: 6, diam.: 22x21mm.
Descriere: Securitas aşezată spre stânga ţinând un sceptru şi sprijinindu-şi capul în mâna stângă.
I din ORBIS a dispărut în urma perforării.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 669.

10. GORDIANUS III

Av.: IMP CAES GORDIANVS PIVS AVG; Rv.: LIBERALITAS AVG II
RIC IV/III, nr.: 53, ROMA, 240, ANT, A: 12, diam.: 22x 21,5mm.
Descriere: Liberalitas, cu capul spre stânga, ţinând abacus şi cornucopiae.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 670.

11. GORDIANUS III

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG; Rv.: FORT REDVX
RIC IV/III, nr.: 143, ROMA, 243-244, ANT, A: 8, diam.: 23x20,5mm.
Descriere: Fortuna aşezată spre stânga ţinând cârmă şi cornucopiae; sub scaun roată.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 671.

12. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: ANNONA AVGG
RIC IV/III, nr.: 28c, ROMA, 244-247, ANT, A: 6, diam.: 22,5x21,5 mm
Descriere: Annona în picioare spre stânga ținând spice deasupra unui modius şi cornucopiae.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 672.

După cum se poate constata din lista de mai sus, monedele aparțin împăraților Maximinus Thrax, Gordianus III şi Philippus Arabs, după cum urmează: Maximinus Thrax 1, Gordianus III 4 şi Philippus Arabs 7 (dintre care 1 emisă pentru Philippus II Arabs). Se poate observa că monedele au fost emise pe o perioadă nu mai lungă de 10 ani. Cea mai mare pondere în lot o au monedele emise în timpul domniei lui Philippus Arabs, ce reprezintă 58,33% din total, deci majoritatea[2].

Din cele 12 monede, 11 sunt antoninieni fiind prezent, pe lângă aceştia, doar un denar emis de către Maximinus Thrax. În ceea ce priveşte repartizarea pe ateliere monetare se poate constata că marea majoritate a pieselor pot fi atribuite atelierului de la Roma, rămânând în discuție doar moneda cu numărul 5. Identificarea atelierelor de proveniență în cazul tipurilor monetare bătute în mai multe centre este destul de dificilă[3]. Cu toate acestea, dacă ar fi să facem o analiză stilistică a piesei numărul 5, aceasta poate fi încadrată în limitele constatate pentru atelierul de la Roma.

Din punctul de vedere al greutății, fragmentul de centură cântăreşte 53,02g.

Deşi cunoaştem în prezent doar un fragment din tezaur considerăm că putem face, pe baza analizelor statistice, o serie de observații interesante[4]. Se ştie că, în general, un tezaur complet se prezintă grafic, din punctul de vedere al repartizării monedelor pe emitenți, sub forma clopotului lui Gauss[5]. Această reprezentare grafică nu se regăseşte în cazul acestui fragment de tezaur. Modelul se verifică doar pentru partea de început a graficului, urmând apoi o creştere, ce va atinge un vârf maxim pentru domnia lui Philippus Arabs[6]. Situația prezentată

[2] Vezi tabelul I.
[3] R. Ardevan, V. Suciu, D. Ciugudean, *Tezaurul monetar roman „Apulum VII”*, Alba Iulia, 2003, p. 34; V. Pavel, *Tezaurul monetar roman imperial descoperit la Alba Iulia în 1995*, în *BSNR*, 144-145 (1996-1997), 2002, p. 75.
[4] E. Petac, A.Pănoiu, *Un fragment dintr-un tezaur de monede romane imperiale descoperit la Preajba Mare, Târgu Jiu, județul Gorj*, în *Litua*, VII, 1997, p. 55-61; C. Preda, *Un nou lot de monede din tezaurul roman imperial de la Gura Padinii, jud. Olt*, în *Simpozion de numismatică*, Bucureşti, 2001, p. 85.
[5] C. Găzdac, *Circulația monetară în Dacia şi provinciile învecinate*, Cluj-Napoca, 2002, vol. 1şi 2; V. Suciu, *Tezaure monetare din Dacia romană şi postromană*, Cluj-Napoca, 2000, p. 19-63.
[6] Vezi graficul 1.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

mai sus nu apare în cazul nici unuia dintre tezaurele cunoscute, până acum, din provincia romană Dacia[7].

În cazul celor mai multe dintre tezaurele din Dacia, care conțin monede emise de Gordianus III şi Philippus Arabs, se poate constata că numărul pieselor emise de Gordianus III este mai mare decât cel al celor emise de Philippus Arabs[8]. Este o situație cu totul diferită față de cea redată de fragmentul nostru de tezaur.

Este ciudat de ce fragmentul de tezaur studiat de noi nu poate fi comparat grafic cu nici un alt model din Dacia. În nici un caz nu poate fi vorba de o situație creată artificial datorită faptului că dispunem în prezent doar de un fragment din acest tezaur. Nu poate fi vorba nici de o selecție făcută de descoperitor în momentul realizării centurii. Cea mai bună dovadă este faptul că monedele sunt dispuse aleatoriu fără a se ține seama de emitenți şi, în consecință, de reprezentările acestora deşi pot fi făcute reale diferențieri între acestea. Nu excludem însă posibilitatea ca anumite piese deteriorate să fii fost eliminate intenționat pentru a nu afecta aspectul general al podoabei. Credem însă că acestea nu trebuie să fi fost foarte multe.

Aspectul general al pieselor încorporate în fragmentul de centură este deosebit de bun, starea de conservare fiind deosebită. În general starea de conservare a denarilor şi antoninienilor din tezaure este bună sau foarte bună. Nici dimensiunea mai redusă a denarilor, ce au constituit principala monedă romană din argint până la Gordianus III[9], nu poate fi invocată pentru o eventuală renunțare la unele piese anterioare celor prezente în fragmentul de tezaur, deoarece nu se constată o grijă deosebită manifestată de artizan pentru sortarea după dimensiuni a pieselor utilizate.

În consecință, considerăm că fragmentul păstrat reflectă, în cea mai mare parte, imaginea reală a tezaurului. Este posibil ca tezaurul să înceapă cu monede emise de Maximinus Thrax, nefiind exclusă nici posibilitatea ca tezaurul să fi deținut şi monede mai timpurii, care nu se regăsesc în lotul păstrat. Chiar şi în acest caz nu putem coborî, însă, prea mult în timp datorită numărului lor redus ce le-a făcut să nu fie reprezentate în fragmentul de tezaur. În ceea ce priveşte finalul tezaurului, excludem posibilitatea încheierii sale cu monede emise de Philippus Arabs. Probabil ca în tezaur să fi existat şi emisiuni ulterioare lui Philippus Arabs, aparținând lui Traianus Decius, Trebonianus Gallus sau Volusianus[10]. Este însă destul de puțin posibil să fi conținut şi emisiuni ale lui Valerianus sau Gallienus. De altfel, în tezaurele din Oltenia sunt prezente doar

---

[7] C. Găzdac, *op. cit*., vol. I, p.149-161; V. Suciu, *op. cit*., p. 19-63.
[8] C. Găzdac, *op. cit*., vol. I, p.149-161; V. Suciu, *op. cit*., p. 19-63.
[9] J. P. Callu, *Approches numismatiques de l`histoire du 3e. Siècle (238-311)*, în *ANRW*, II/2, Berlin, 1975, p. 602; J. P. Callu, *La politique monétaire des empereurs romains de 238ŕ 311*, Paris, 1969, p. 197, 245-248.
[10] Numai aşa putându-se corecta traseul grafic.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

trei exemplare emise de Valerianus, două aparţinând tezaurului de la Olteni[11] şi unul tezaurului de la Stăneşti[12].

Aşa cum spuneam mai sus, nu putem găsi în Dacia un corespondent pentru structura fragmentului de tezaur studiat. Cu toate acestea, anumite asemănări pot fi făcute cu tezaurul descoperit la Râureni (Vâlcea)[13]. Acesta debutează cu două monede anterioare domniei lui Gordianus III, emise de Septimius Severus şi se încheie cu o monedă posterioară lui Philippus Arabs emisă de către Trebonianus Gallus. În ceea ce priveşte ponderea monedelor emise de Gordianus III şi Philippus Arabs în tezaur, raportul este schimbat faţă de lotul nostru de monede. Majoritatea pieselor au fost emise de Gordianus III (57,69%)[14]. După cum arătam, tezaurul deţine două monede anterioare domniei lui Gordianus III şi una posterioară domniei lui Philippus Arabs, situaţie ce poate fi apropiată de cea a fragmentului de tezaur studiat.

Foarte interesant este faptul că nici unul dintre tezaurele încheiate cu monedă emisă de Traianus Decius nu se află în zona de nord-est a Olteniei, fiind însă reprezentat aici grupul tezaurelor încheiate cu monedă aparţinând lui Trebonianus Gallus, prin tezaurul de la Râureni (judeţul Vâlcea)[15]. Nu este exclus, deci, ca şi tezaurul nostru să se fi fost încheiat cu o emisiune aparţinând lui Trebonianus Gallus.

Analiza lotului de monede conţinut de către fragmentul de centură indică un interval scurt de timp în care a avut loc emiterea pieselor conţinute. În consecinţă nu putem vorbi despre un tezaur de acumulare, ci, dimpotrivă, este vorba de un capital curent tezaurizat. Nu putem preciza cauzele care au determinat ascunderea acestui tezaur şi datorită faptului că nu cunoaştem exact care a fost cea mai târzie monedă a tezaurului dar este destul de probabil ca acesta să se fi încheiat cu emisiuni aparţinând lui Traianus Decius sau Trebonianus Gallus.

---

[11] B. Mitrea, *Un document numismatic din a doua jumătate a secolului al III-lea: tezaurul de monede romane imperiale de la Olteni (jud. Vâlcea)*, în *SCN*, V, 1971, p. 140.

[12] S. I. Purece, *Tezaurul de la Stăneşti*, Bucureşti, 2005, p. 142.

[13] H. Nubar, P. Purcărescu, *Note pe marginea unui tezaur monetar din epoca romană, descoperit la Râureni, judeţul Vâlcea,* în *Buridava*, 1, 1972, p. 161-171.

[14] Vezi tabelul II

[15] H. Nubar, P. Purcărescu, *op.cit.*, p. 167; Vezi harta.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

TABELUL I

FRAGMENTUL DE CENTURĂ

Emitent	Ani de domnie	Nr. de monede pentru emitentul principal	Nr. de monede pentru emitentul secundar	Total monede	Coeficient intrări monedă pe an	% din tezaur
MAXIMINUS THRAX	3	1	-	1	0,33	8,33
GORDIANUS III	6	4	-	4	0,66	33,33
PHILIPPUS ARABS	5	6	-	7	1,4	58,33
PHILIPPUS II ARABS			1			
TOTAL	-	11	1	12	-	99,99

TABELUL II

TEZAURUL DE LA RÂURENI

Emitent	Ani de domnie	Nr. de monede pentru emitentul principal	Nr. de monede pentru emitentul secundar	Total monede	Coeficient intrări monedă pe an	% din tezaur
SEPTIMIUS SEVERUS	18	1	-	2	0,11	7,69
CARACALLA		-	1			
GORDIANUS III	6	15	-	15	2,5	57,69
PHILIPPUS ARABS	5	7	-	8	1,6	30,76
PHILIPPUS II ARABS		-	1			
TREBONIANUS GALLUS	2	1	-	1	0,5	3,85
TOTAL	-	24	2	26	-	99,99

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

GRFICUL I

FRAGMENTUL DE CENTURĂ

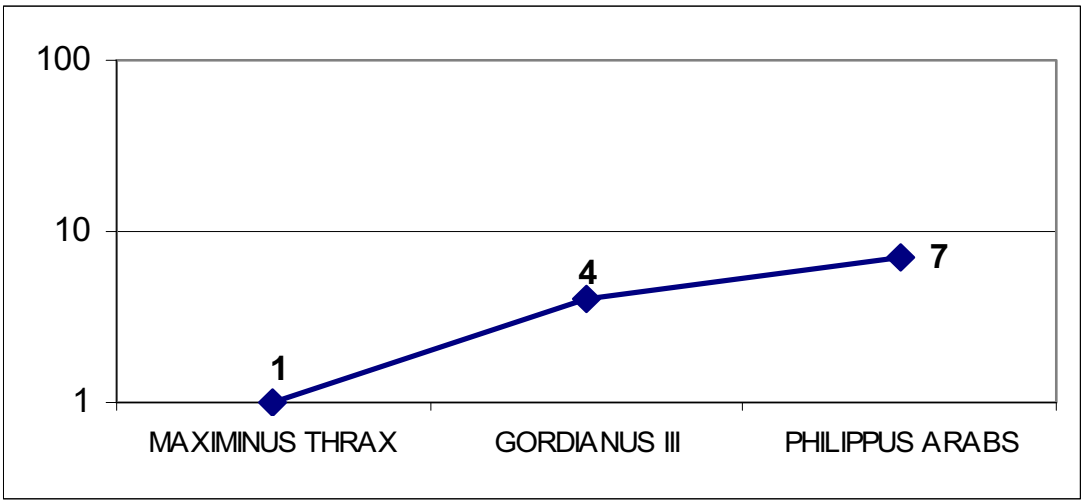

GRAFICUL II

TEZAURUL DE LA RÂURENI

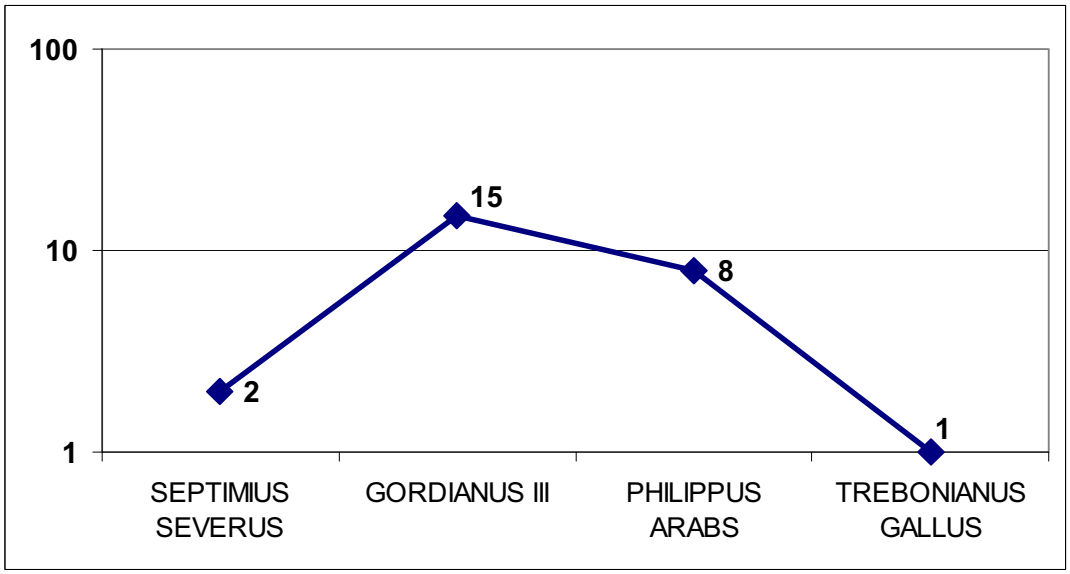

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

PLANŞA I

PLANŞA II

HARTA

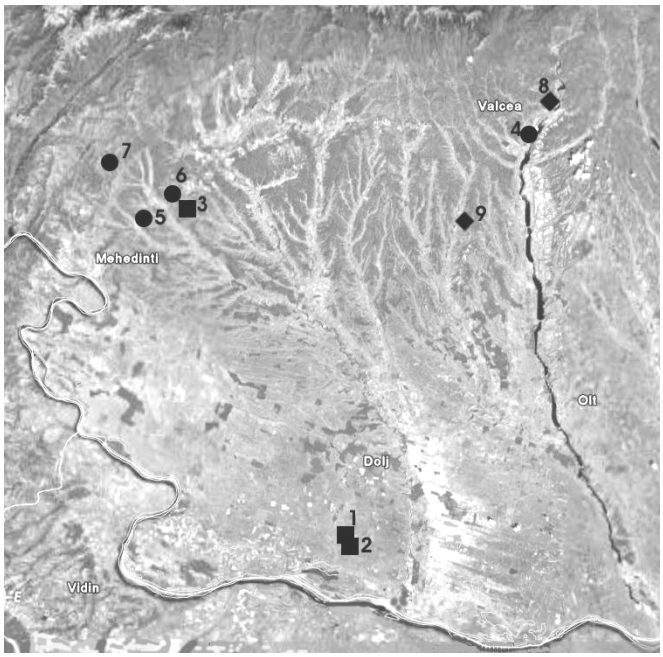

■ Tezaure încheiate cu monedă de la Traianus Decius: 1. Bârca I, 2. Bârca IV, 3. Leurda

● Tezaure încheiate cu monedă de la Trebonianus Gallus (4, 6) sau Volusianus (5, 7): 4. Râureni, 5. Siseşti, 6. Strâmptu, 7. Selişte.

◆ Tezaure încheiate cu monedă de la Valerianus: 8. Olteni, 9. Stăneşti.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ANRW	Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, II/2, Berlin-New York, 1975.
BSNR	Buletinul Societății Numismatice Române, Bucureşti.
Buridava	Râmnicu Vâlcea
Drobeta	Drobeta, Drobeta-Turnu Severin
RIC	H. Mattingly, E.A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, The Roman Imperial Coinage, Londra, 1925-1994.
Litua	Târgul Jiu
SCN	Studii şi cercetări de numismatică, Bucureşti.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro